

РОБОТА ВІДДІЛУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4139>

АНДРОСОВИЧ

Ксенія Анатоліївна

кандидат психологічних наук, завідувач відділу інтелектуального розвитку обдарованої особистості Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

Анотація. У статті представлено напрями діяльності вчених відділу інтелектуального розвитку обдарованої особистості Інституту обдарованої дитини НАПН України. Основним напрямом протидії війні є психологічні консультації, які проходять в дистанційному форматі, зокрема за допомогою «Телефону довіри». Консультанти-психологи враховують особливості стану військовослужбовців, особливості віку клієнта, психотип особистості, сутність психологічної проблеми. Активно проводиться робота з батьками учнів. Практичний психолог надає консультації батькам стосовно поводження з дітьми під час війни; як саме потрібно говорити з дітьми про ці події; знайомить із методами підтримки дитини, адаптації дитини до іншого місця проживання тощо. Щотижня проводяться онлайн-зустрічі з учнями експериментальних майданчиків — закладів Бориспільського району Київської області. Зустрічі спрямовано на профілактику посттравматичного стресового розладу (ПТСР), зниження стресового стану, тривожності, пошуку ресурсу, навчання технік самодопомоги в стресових ситуаціях. Проводяться методичні консультації за темами: «Що таке стрес?», «Що таке стійкість?». Практичний психолог застосовує методи арт-терапії, дихальні вправи, заземлення, медитацію. Також проводиться підтримка педагогів експериментальних закладів освіти. Основний запит — стабілізація емоційного стану, відновлення рівноваги, підтримувальні консультації, техніки самодопомоги, надання консультацій учителям стосовно підтримки учнів під час уроку. Вчені беруть участь у проєкті «Музейна педагогіка в культурно-освітньому просторі Києва: досвід, проблеми, перспективи» (спільно з Київською Малою академією наук учнівської молоді). Мета проєкту — згуртування учнівської молоді, освітян, педагогів, науковців, краєзнавців, музейників в умовах війни; вивчення національної історії, досвіду боротьби попередніх поколінь і кращих представників нації за незалежність України.

Ключові слова: психологічна консультація; педагогічна підтримка; учні; учителі; науковий досвід.

Вступ. Наукова діяльність відділу інтелектуального розвитку обдарованої особистості Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України в умовах воєнного стану відбувається стабільно і передусім була переорієнтована на забезпечення гострої потреби суспільства в наданні психологічної підтримки та супроводу в умовах війни. Вчені відділу — психологи за фахом — надають індивідуальну та групову консультативну допомогу. Інші колеги беруть активну участь у вебінарах, стимулюючи молоде покоління до нових знань та згуртування під час війни.

Основний текст статті. Головний науковий співробітник відділу — **Мирослава Садова**, доктор психол. наук, професор — здійснює психологічні консультації: Передусім консультативну роботу спрямовано на військовослужбовців Сухопутних військ Збройних Сил України за «Телефоном довіри» в умовах війни. Це зумовлено тим, що вона викладає в аспірантурі Інституту обдаро-

ваної дитини НАПН України дисципліну «Інтелект», і до неї зверталися по психологічну допомогу наші військові аспіранти зі своїми співробітниками військовозобов'язаними. Аспіранти неодноразово апелювали до неї за психологічними консультаціями, попередньо попереджаючи через вайбер, коли і яка саме потрібна психологічна допомога. Консультативна допомога надається на волонтерських засадах.

Психологічні консультації відбуваються у форматі телефонного режиму (через вайбер). Це один із різновидів телефонного консультування, який застосовується в умовах воєнного стану.

Запити психологічних консультацій: моральна підтримка, панічні атаки, контузія, відхід від реальності, травматичні стресові розлади тощо.

Консультування мало пластичний графік як для військовозобов'язаних, так і психолога.

За «Телефоном довіри» було застосовано такі етапи консультативної допомоги:

Підготовчий — украй необхідний етап для військовослужбовців, яких психолог не знає особисто і які вперше звертаються по допомогу. Зазвичай на цьому етапі уточнюють особисті дані: ім'я, вік, освіту, подружній стан. Психологу ця інформація необхідна для того, щоб розуміти, з ким буде проводитися консультативна бесіда, зчитувати інформацію за рахунок голосу, до якого психотипу належить клієнт і які техніки можна йому запропонувати в телефонному форматі. Зі знайомими військовозобов'язаними цей етап опускають, оскільки відомо про відносний психотип особистості, чим займається клієнт, якої підтримки він потребує.

Діагностичний етап. Голос клієнта в процесі телефонного психологічного консультування може свідчити про особистісні якості, які можна діагностувати в процесі розмови: невпевненість у собі, тривожність, емоційну напруженість, маскулінні / фемінні якості, відповідний тип акцентуації характеру чи тип темпераменту (якщо консультація не короткотривала) тощо. Дуже важливо на цьому етапі зрозуміти сутність проблеми, і це має відбутися в перші пів години консультативної роботи. В умовах воєнного стану цілком допустимо, що консультація може перерватись і продовжитись в інший день. Це об'єктивні чинники, які потрібно врахувати в консультативній бесіді телефоном.

Військовим на діагностичному етапі було додатково надано і психодіагностичні тестові методики, які вони могли пройти у вільний від роботи час, надавши результати дослідження.

Запропоновано пройти тести: 16 факторний опитувальник Р. Кеттелла (форма С) (Капустина, 2001), Методику на виявлення рівня психопатизації та невротизації (Ласко & Тонконогий, 1974), Роботу над психологічними бар'єрами (авторська анкета), Дослідження акцентуацій характеру Леонгарда-Шмішека (Психологіс, 1970) та ін. Тести-опитувальники, дають змогу більш чітко визначити рівень проблеми і сутність психотипу клієнта.

Корекційний — основний етап, який було застосовано з клієнтами-військовослужбовцями. Корекція здійснювалася з кожним клієнтом окремо за «Телефоном довіри». А саме: практикувалися такі психологічні техніки: уміння вислухати (емпатійне слухання), прийом відкритих запитань, техніка заспокоєння та підбадьорення (дуже важлива на початковому етапі під час тривоги чи панічної атаки військового), техніка перефразування та узагальнення (важлива техніка, коли клієнт прагне донести відповідну інформацію, яку психолог зчитує за рахунок голосу і не більше), техніка відображення почуттів та емоцій (часто застосовується під час психологічного трактування сновидінь), техніка мовчання (рідко коли застосовується, доречна на незначних відрізках часу), техніка надання інформації, інтерпретації та ін.

Наступний етап роботи фахівця «Телефону довіри» — *завершальний (узагальнювальний)*. Дуже важливо на цьому етапі узагальнити висновки консультативної роботи, закріпити мотивацію клієнта на майбутнє, а також обговорити питання подальшої роботи з військовими.

Отже, робота на «Телефоні довіри» є однією із важливих технологій щодо психологічного консультування клієнтів-військовозобов'язаних в умовах війни. Потрібно врахувати той чинник, що це дуже ризиконебезпечна професія з високим рівнем відповідальності, і психологічне консультування не обходиться лише кількома консультаціями для одного клієнта. Це серія індивідуально-психологічних консультацій та технік, які практичний психолог використовує у своєму арсеналі з військовослужбовцями, враховуючи віковий діапазон, психотип особистості та сутність психологічної проблеми.

Практичний психолог, науковий співробітник відділу *Анастасія Баханська* проводить роботу під час воєнного стану серед наших експериментальних закладів по Бориспільському району:

Робота з батьками. Є випадки (не часто), коли батьки звертаються за певною порадою, наприклад — страхи або поведінка дитини змінилася, чи це є нормально?

Поширює серед батьківських груп закладів загальної середньої освіти наступні поради:

- як говорити з дітьми про війну;
- як підтримати дитину під час воєнного стану;
- подолання гострої психологічної травми;
- що робити, якщо дитина побачила щось страшне і налякана;
- травма свідка;
- як покращити адаптацію дитини до іншого місця проживання;
- як поповнювати власний ресурс;
- техніки самодопомоги при стресових ситуаціях тощо.

Робота з учнями. Раз на тиждень проводить зустрічі з учнями (онлайн), на яких у більшості випадків використовує арттерапію, дихальні вправи, заземлення, медитацію. Зустрічі спрямовані на профілактику ПТСР, зниження стресового стану, тривожності, пошуку ресурсу. Також проводить навчання технік самодопомоги в стресових ситуаціях, інформаційні бесіди: «Що таке стрес?», «Що таке стійкість?». Використовує на заняттях посібник «Діти і війна. Навчання технік зцілення».

Анастасія зазначає, що більшість учнів нашої громади перебувають у стабільному емоційному стані. Було декілька звернень учнів (індивідуально), надано поради щодо адаптації до іншого місця проживання учням, які змушені були виїхати за кордон. Надалі тримає з ними зв'язок та надає підтримку у вигляді бесіди.

Робота з учителями. Проводить підтримувальні консультації, бесіди, які в більшості випадків спрямовані на підтримку та потребу поспілкуватися.

Також розміщує в соціальній мережі у групі з учителями поради від психолога щодо:

- навчання під час війни;
- технік самодопомоги у стресових ситуаціях;
- надання першої психологічної допомоги;
- стабілізації емоційного стану, відновлення рівноваги;
- технік підтримки учнів під час уроку тощо.

Інші вчені відділу поширюють інформацію психологічного змісту у соціальних мережах та серед студентської молоді. Наприклад, цікавими є постійні публікації практичних психологів у групі «Шкільний психолог» у соціальній мережі «Facebook».

Психологи пишуть, що коливання настрою під час воєнних дій — це нормально. В умовах неймовірного стресу нашої психіці важко функціонувати так як раніше, адже і живемо ми зараз раніше по-іншому. Наші емоції можуть змінюватися так: розгубленість — тривога — злість — ейфорія — апатія.

Як справлятися з перепадами настрою? Бути добрим до себе. Якщо сьогодні ти прокинувся з гарним настроєм попри все навколо — не звинувачуй себе. Якщо ж ти не можеш встати з ліжка через відчай — не звинувачуй себе. Ти маєш право на будь-які емоції будь-якої інтенсивності. Ти маєш право почуватися так, як почувашся.

Знайди собі справу. У багатьох із нас навчання та робота зупинилися з початком воєнних дій. Саме тому зараз ми маємо знайти нову справу, яка б відволікала від постійного перегляду новин та негативних думок. Крім того, таким чином ми відновлюємо контроль хоча б над однією сферою нашого життя. Наприклад, можна навчитися надавати першу медичну допомогу.

Соціальна підтримка. Намагайся не закриватися від своїх близьких та не ізолювати себе від спілкування з ними. Якщо зараз немає поруч тих людей, із якими ти міг би поділитися своїми проблемами, ти можеш звернутися по допомогу до психологів, які завжди готові вислухати й підтримати на платформі «Розкажи мені» (tellme.com.ua), яка працює безкоштовно та цілодобово.

Для сприяння функціонування освітнього процесу в умовах сьогодення *Ксенія Андросович* поширює науково-методичні матеріали щодо забезпечення процесів соціалізації та адаптації обдарованих учнів закладів загальної середньої освіти (Androsovich et al., 2021).

Окрім цього, продовжуємо підтримувати обдарованих дітей та педагогів. Для формування світоглядних основ розвитку української молоді в умовах війни застосовано спеціальний освітньо-виховний проєкт, у якому враховано новітні тенденції в застосуванні засобів музейної педагогіки (Довгий, 2020). Так, у рамках співпраці Інституту обдарованої дитини НАПН України з *Київською Малою академією наук* науковий співробітник відділу *Лідія Ткаченко* бере участь в організації та реалізації освітньо-культурологічного проєкту, започаткованого у 2019 р., «Музейна педагогіка в культурно-освітньому просторі Києва: досвід, проблеми, перспективи». Під час війни проєкт зазнав змін. З 22 березня 2022 р. двічі на тиж-

день відбуваються онлайн-засідання загальноукраїнського лекторію. Щовівторка за напрямом «Видатні діячі на захисті культурної спадщини України» доповідачі та слухачі обговорюють внесок відомих українських діячів минулого і сьогодення у створення та збереження духовного надбання нашої держави. Щоп'ятниці триває «Музейний марафон — 2022», де учасники знайомляться з наповненням і діяльністю українських музеїв. Доповідачами є вчені, працівники музеїв, в обговоренні беруть участь учні МАН, учні й учителі експериментальних майданчиків відділу — закладів загальної середньої освіти.

Основна мета проекту — згуртування учнівської молоді, освітян, педагогів, науковців, краєзнавців, музейників, пам'яткознавців в умовах війни; вивчення національної історії, досвіду боротьби попередніх поколінь і кращих представників нації за незалежність України. Обговорення історичних наративів через призму сучасних подій сприяє формуванню патріотизму, готовності діяти в межах власних можливостей для перемоги в російсько-українській війні, аналітичному сприйманню подій історичного минулого і сучасності. Онлайн-зустрічі об'єднали учасників з багатьох областей України — Київської, Тернопільської, Львівської, Вінницької, Одеської тощо.

Висновки. Виклики сьогодення вимагають перегляду звичайних умов та напрямів роботи.

Все більше виникає потреба у тісній взаємодії між учасниками освітнього процесу, наданні кожному психологічної підтримки та консультацій за індивідуальним запитом. Але життя триває. Необхідно організовувати інтелектуальні проекти і надалі. Разом із тим наукова спільнота повинна бути як ніколи активною і висвітлювати проблемні актуальні питання наукової роботи, особливо на міжнародному рівні серед зарубіжних колег.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Довгий, С.О. (наук. ред.). (2020). *Музейна педагогіка в науковій освіті* : монографія. Київ: Національний центр «Мала академія наук України». <https://bit.ly/3Ow4KcX>
- Капустина, А.Н. (2001). *Многофакторная личностная методика Р. Кеттелла* : практикум по психодиагностике. Санкт-Петербург: Речь. http://www.miu.by/kaf_new/mpp/060.pdf
- Ласко, И.Б., & Тонконогий, Б.И. (1974). *Методика: Уровень невротизации и психопатизации (УНП)*. Психологическая диагностика. <https://sites.google.com/site/test300m/unp>
- Психологіс. Енциклопедія практичної психології. (1970). *Опитувальник Шмішека*. http://psychologis.com.ua/oprosnik_shmisheka.htm
- Androsovykh, K., Rudyk, Ya., Melnyk, M., Kovalova, O. & Yakymova, I. (2021). Psychological Guidance of the Socialisation Process of Gifted Students using ICT means. *Journal of Intellectual Disability Diagnosis and Treatment*. 9(2), 236-246. <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2021.09.02.11>

ACTIVITIES OF THE DEPARTMENT OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT OF THE GIFTED PERSONALITY IN WARTIME CONDITIONS

Kseniia Androsovykh

PhD in Psychology, Head of Department of Intellectual Development of the Gifted Personality, Institute of the Gifted Child of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. The article presents the activities of the staff of the Department of Intellectual Development of the Gifted Personality at the Institute of the Gifted Child of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Psychological consultations are the main direction of war resistance; they take place in a remote format, particularly with the help of the "Helpline". The psychological consultants take into account the state of military personnel, their age, psychotype of the personality, and the essence of a psychological problem. Active work is being done with students' parents. The practical psychologist advises parents on how to behave with children during the war, to talk to children about these events, to introduce methods of supporting the child, to adopt the child to another place of residence, etc. Weekly online meetings are held with students of the experimental education institutions of the Boryspil district (the Kyiv region). The meetings are aimed at preventing post-traumatic stress disorder, reducing stress, anxiety, resource search, and training in self-help techniques in stressful situations. The methodical consultations are held on the following topics: "What is stress?", "What is resilience?". The practical psychologist uses art therapy methods, breathing exercises, grounding, and meditation. Teachers of experimental education institutions are also supported. The main request is to stabilize the emotional state, restore balance, supportive counselling, self-help techniques, and counselling teachers to support students during the lessons. The researchers participate in the project "Museum Pedagogy in the Cultural and Educational Space of Kyiv: Experience, Problems, Prospects" (together with Kyiv Small Academy of Sciences of Student Youth). The purpose of the project is to unite student youth, educators, teachers, researchers, local historians, and museum workers in wartime, studying the national history, the experience of previous generations and the nation's best representatives in struggling for the independence of Ukraine.

Keywords: psychological counselling; pedagogical support; students; teachers; scientific experience.

Дата публікації: 30 червня 2022 р.